

Politiek-religieuze en maatschappelijke evolutie afgeleid uit een halve eeuw Criminele Processen voor de Raad van Vlaanderen (1671-1723).

**Rond de eeuwwisseling breken de ideeën van de verlichting effectief door:
de bevolking wordt mondiger en contesteert zowel het geestelijk als het
wereldlijk gezag.**

A. Inleiding: gebruik van de verwijzingen.

De originele documenten bevinden zich alle in het fonds van de Raad van Vlaanderen in het Rijksarchief te Gent

Criminele Examens (verhoren) juni 1671-december 1705, nrs. 8570, 8571, 8572 en 8573.

Criminele Sententiën (vonnissen) juni 1671-september 1723, nr. 8595. Bijgevolg beschikken we na 1705 enkel over vonnissen.

Boek 1: juni 1671-september 1678, Boek 2: augustus 1678-december 1685, Boek 3: januari 1686-oktober 1692, Boek 4: oktober 1692-september 1723. Boek 4 beslaat dus 31 jaar, van 1692 tot 1723. We excuseren de griffiers, want de perioden - einde van een boek en begin van het volgende - van de notities in de originele boeken, kloppen niet altijd!!!

Gebruik van de verwijzingen met behulp van de Zoekfunctie.

Let op! NERGENS verwijzen we naar een pagina in Boek 1, 2, 3 of 4. Wel verwijzen we naar de pagina's in de boeken met de originele teksten in het Rijksarchief te Gent. Met die teksten hebt u niets te maken, tenzij u mijn werk wilt confronteren met die originele teksten.

Twee voorbeelden die hier van nut zijn.

Voorbeeld 1. Op pagina 4 hierna leest u: Boek 2 105v enz.

Neem Boek 2. Via de Zoekfunctie waar u 105v intikt, belandt u bij muntmeester Jan Pieters. Eerst ontmoet u enkele verhoren waarvan de nummers niet onderlijnd zijn, want het betreft verwijzingen naar verhoren in nr. 8571 *Criminele Examens*. Op het einde vindt u het vonnis 105v.enz. Dit is onderlijnd omdat het verwijst naar folio 105 verso in nr. 8595 *Criminele Sententiën*.

Voorbeeld 2. Op pagina 5 hierna leest u: Boek 1 142r-158v, dus niet onderlijnd. Neem Boek 1. Via de Zoekfunctie waar u 142r intikt, belandt u in de zaak van muntvervalser de Réonfort. De verhoren lopen door tot 158v. Geen enkel nummer is onderlijnd, want het betreft uitsluitend verwijzingen naar het boek nr. 8570 *Criminele Examens* dat enkel verhoren bevat. U ontmoet geen enkel onderlijnd nummer, want we vonden geen vonnis over de zaak de Réonfort in nr. 8595 *Criminele Sententiën*.

Conclusie. Niet onderlijnde nummers verwijzen naar *Criminele Examens*. Onderlijnde nummers verwijzen naar *Criminele Sententiën*.

De Raad van Vlaanderen had naast een administratieve en een wetgevende taak ook een rechterlijke bevoegdheid. In het laatste geval spreken we hierna kortweg over het (Vlaamse) Hof.

Hierna, in B., C. en D. zijn we getuige van een groeiende mondigheid, naar de huidige normen soms ten goede, maar altijd ten kwade indien bekeken vanuit het standpunt van de toenmalige overheid.

B. 'Oproerige benden'.

B.1 Algemeen.

Een opvallende nieuwe trend die rond 1800 de kop opsteekt, is het optreden van wat het Hof noemt 'oproerige benden'. Vanaf 1698 spreekt het Hof uitdrukkelijk over 'oproerige benden' We vermelden:

- 1° het oproer van *De Vrye Compagnie van Thielt*,
- 2° het verdrijven van de jansenistische pastoor van Wevelgem uit zijn parochie,
- 3° de betoging van vrouwen in Gent tegen de graanduurte en
- 4° de rondtrekkende oproerige bende van Ackere-de Busschere die de streek rond Gullegem en Heule onveilig maakte. Elk van deze gevallen behandelen we hierna afzonderlijk.

B.2 De zaak van *De Vrye Compagnie van Thielt*.

:

Zonder meer revolutionair waren de activiteiten in 1718 van *De Vrye Compagnie van Thielt*. Let op het adjectief *Vrye*. Het Hof beschrijft de leden van *De Vrye Compagnie van Thielt* als een bende oproerlingen. In feite betrof het een goed georganiseerde groep die zich, in de geest van de Verlichting zowel tegen het geestelijk als tegen het wereldlijk gezag keerde. *De Vrye Compagnie van Thielt* had een voorzitter, generaal genoemd, een griffier en iemand die zich met de ommestellingen bemoeide. Vermelde Compagnie nam zelfs het bestuur van de stad Tielt over, met inbegrip van de stadswacht, de rechtspraak en het innen van ommestellingen. Telkens ze het opportuun achtte, mobiliseerde de bende de inwoners van Tielt.

Prille aanleiding van dit alles was een conflict tussen de plaatselijke wethouders en het kapittel van Harelbeke over wie moest opdraaien voor de kosten van het repareren van de kerk van Tielt. Op 11 juli 1718 wilde *De Vrye Compagnie* ten allen prijze de verpachting van de geestelijke tienden door vermeld kapittel beletten, zolang de kerk niet hersteld was op de kosten van het kapittel. Leden van de bende plakten een bericht uit waarin men in niet mis te verstane bewoordingen kon lezen dat die van Harelbeke *bloetsuypers* [bloedzuigers] waren, en dat men hen moest behandelen *ghelyck bursesnyders ende opeters*.

De activiteiten van de Compagnie waren een regelrechte aantasting van het gezag van de Oostenrijkse overheid. Voor een gedetailleerd overzicht van die activiteiten zie Boek 4 255r-258v.

De Raad van Vlaanderen was uitermate streng in zijn vonnis. Zeven personen, allen mannen, zagen zich langdurig verbannen uit de Oostenrijkse Nederlanden. Vier onder hen waren voortvluchtig.

B.3 De zaak van de jansenistische pastoor van Wevelgem.

De eerste feiten van de zaak Wevelgem dateren van maart 1719. Hier werd de Oostenrijkse overheid geconfronteerd met een conflict met de katholieke kerk. In 1713 had de paus in zijn bulle *Unigenitus* het jansenisme verboden. Petrus François van Biesbrouck, pastoor te Wevelgem en aanhanger van het jansenisme, stond afkerig tegenover de biecht. Ook had hij *in particuliere vergaederighen* zijn parochianen *voorgehouden materiën wesende boven hun begryp ende gheenssints noodigh tot de saeligheyt*.

Een groep katholieken verdreef, met zachte hand maar gedecideerd, de jansenistische pastoor uit de parochie. Volksoproer dus, maar door rechtgeaarde katholieke oproerlingen. Zeven oproerlingen werden verbannen. Twee onder hen zelfs voor tien jaar uit alle landen van de keizer.

Pastoor van Biesbrouck die aanleiding gegeven had tot dit volksoproer, was blijkbaar tot inkeer gekomen. Het Hof was zeer mild voor hem. Het beschreef uitvoerig waaraan hij zich in de toekomst te houden had. Voortaan was het hem verboden tegenin de pauselijke bulle te spreken, dit op risico van bij elke nieuwe overtreding 600 ponden parisis boete te moeten betalen. Voor een uitvoerige verslag zie Boek 4 263r-268v.

De belangen van de Oostenrijkse staat stonden hier lijnrecht tegenover die van de katholieke kerk. Van de spanningen tussen de Oostenrijkse overheid en de katholieke kerk getuigt een - voor ons pittig detail. In het verslag van de vonnissen in de zaken Wevelgem en Tielt verving men in de versteende uitdrukking *Syne Keyserlycke ende Catholicque Majesteyt* het adjectief *Catholicque* door *Conincklycke*! Voor de griffier was dit even wennen. In de zaak Tielt noteerde hij bij vergissing twee op de zes keren toch *Catholicque*. In de zaak Ignatius Compani [260v] die volgt op de zaak Tielt, schrijft de griffier opnieuw *Catholicque*. Opnieuw *business as usual* dus! Nadien beperkt de griffier zich dikwijls tot *Majesteyt* zonder adjectieven.

Maar toen de Oostenrijkse keizer Karel VI in 1722 de Indische Compagnie oprichtte, aarzelde hij geen ogenblik en doopte haar *Syne Keyserlycke ende Conincklycke Indische Compagnie*.

B.4 Ook de vrouwen werden mondiger: in Gent betoogden ze tegen de graanduurte.

Tot in 1698 werden vrouwen voor de Raad van Vlaanderen als gerechtshof hoofdzakelijk opgeroepen als getuige, en een zeldzame keer omwille van agressie tegen een deurwaarder of een baljuw die hun huisraad of hun koeien wilden in beslag nemen.

Begin 1699 echter namen negen huisvrouwen het voortouw bij een betoging tegen de duurte van de graanprijzen. De betoging in Gent ontaardde zelfs in de plundering van het huis van voorschepen Farasyn. De overheid bestrafte deze verstoring van de openbare orde zeer streng. Twee onder hen werden voor tien jaar verbannen uit alle Spaanse landen en zeven andere zagen zich voor twee of drie jaar verbannen uit de Provincie Vlaanderen. Zie Boek 4 189v en 190v.

Daarna, in de eerste jaren van de achttiende eeuw, stonden vrouwen ook terecht voor delicten waarbij zij zelf het initiatief genomen hadden: agressie tegen deurwaarders, smokkelen en bezitten van een onregelmatige boekhouding.

B.5 De bende van Ackere-de Busschere.

Twee broers van Ackere plus hun vader en vier broers de Busschere maakten deel uit van een bende die de streek rond Gullegem en Heule onveilig maakte in de jaren 1714-1717. Ze waren gespecialiseerd in vechtpartijen, steken met messen en dreigden wel eens een huis in brand te steken. Eigenaardig, maar in het lang uitgesponnen vonnis is er nergens spraak van geld. Puur hooliganisme dus. Deze gewelddadige bende maakte meer dan twintig met name gekende slachtoffers. Enkele bendeleden daagden niet op voor het Hof en werden bij verstek veroordeeld. In zijn vonnis [uitgesproken op 29 oktober 1718] verbande het Hof twee van hen levenslang uit de Oostenrijkse Nederlanden. Anderen werden voor maximaal tien jaar verbannen uit de Oostenrijkse Nederlanden. Zie Boek 4 241r-245r.

C. Oproer veroorzaakt door enkelingen.

De Spaanse en later de Oostenrijkse overheid lieten elke aanleiding tot volksoproer door enkelingen meestal met tien jaar verbanning bestraffen door het Hof.

C.1 De inwoners van Kruishoutem werden opgeroepen om op 6 november 1698 hun maalgeld te betalen. Met wel tweehonderd daagden ze op, schrijft de griffier. Andries Vaernewijck kwam binnen met zijn sommatiebiljet op zijn vork en nodigde de anderen uit om te protesteren tegen het maalgeld. Vanwege het tumult zagen de pachters van het maalgeld zich verplicht te vluchten. Philips Vindevoghel kwam binnen met het sommatiebiljet op zijn hoed. Mogelijks wilde hij aanvankelijk de morrelende menigte alleen maar entertainen. Ludiek bedoeld of niet, het Hof kon er niet mee lachen en verbande de voortvluchtige Vaernewijck bij verstek voor tien jaar uit de Provincie Vlaanderen. Philips Vindevoghel werd na zijn langdurig voorarrest enkel met een ereboete voor het Consistorie bedacht. Zie Boek 4 208r 21.01.01.

C.2 Op 17 maart 1719 in Gent begeleidde een Duits detachement dragonders een soldaat naar zijn executie met de galg. Livyne Vereecken schold de officier uit, gooide met stenen naar hem en nodigde de menigte uit om hetzelfde te doen. Wat ook gebeurde. Het Hof liet haar geselen, brandmerken en verbande haar levenslang uit de Oostenrijkse Nederlanden. Zie Boek 4 250r 19.12.19. Ook Guillaume Kest gooide met stenen. Het Hof verbande hem voor 10 jaar uit de Oostenrijkse Nederlanden. Zie Boek 4 252r. 23.12.19. Thomas Raebelys volgde eveneens het voorbeeld van Livyne Vereecken en werd voor 10 jaar verbannen uit de Oostenrijkse Nederlanden. Zie boek 4 251v 19.12.19.

C.3 Op 21 oktober 1717 krom Jooris vander Haeghen *op het theaterken rondom de statue van Keyser Carel de vyfden* in Gent. De wachters van het Duits garnizoen probeerden tevergeefs dit te beletten. De toegestroomde menigte trakteerde hen op stenen. Vonnis: vander Haeghen diende ereboete te doen voor het Consistorie. Hij werd gezeseld, gebrandmerkt en levenslang verbannen uit de Oostenrijkse Nederlanden. Zie Boek 4 251r 19.12.19.

D. Graanschaarste, hongersnood en sociale ontreddeering vooral na halfweg de negenjarige oorlog (1688-1697). Zeer strenge graanwetten, maar het Hof is mild.

De bevoorrading van de legers met levensmiddelen was van levensbelang. De Vlaamse Raad wilde ten allen prijze de graanbevoorrading van de Franse legers voorkomen. Aan de andere kant dienden de eigen troepen en die van de geallieerden wel bevoorraadt te worden. Vandaar de afkondiging van de vele graanwetten. Tussen februari 1693 en maart 1694 vaardigde de overheid niet minder dan acht graanwetten uit. Graanschaarste zorgde voor hongersnood en sociale ontreddeering.

De graanplakkaten voorzagen zelfs de doodstraf voor wie ze overtrad. Velen, waaronder de lijsthouders die verantwoordelijk waren voor de graanbedeling, dienden een verklaring onder eed af te leggen. We zijn dan ook getuige van een devaluatie van de waarde van de eed. In de hoop op clementie als dank voor de medewerking met het Hof, spraken verschillende beklagden een openhartige biecht waarin ze anderen verklikten.

De graanplakkaten waren zo lek als een zeef. Tussen 23 juli 1693 en 17 juli 1694, had het Hof zijn handen vol met processen tegen (vermoedelijke) overtreders van de graanwetten. In een

vijftigtal zaken werd telkens minstens één persoon verhoord. Het Hof was barmhartig, sprak geen enkel doodvonnis uit en de betichten kwamen er bijna altijd met een geldboete vanaf, of hun zaak werd zelfs geseponneerd. Alleen voor ambtenaren en niet-ambtenaren die aanvankelijk hardnekkig loochenden, was het Hof streng.

De graanplakkaten schreven graandepots voor in ommuurde steden. Hierbij speelden Gent en vooral Oudenaarde een cruciale rol. Controleurs aan de stadspoorten stonden voortdurend onder druk. Begrijpelijk pikten die graag een graantje mee met een tijdelijke verbanning als gevolg.

Aanvulling. Valsmunterij werd onverbiddelijk gestraft met de galg ofwel met langdurige verbanning. Het Verdrag van Utrecht in 1713 blijkt een keerpunt te zijn voor het aantreffen van muntvervalsing.

Hierna geven we een overzicht van de gevallen van valsmunterij. De data zijn die van de vonnissen.

- 1° Boek 1 28v-30r 31.12.72 gewurgd én gezeseld plus levenslang verbanning uit alle Spaanse landen;
- 2° Boek 1 142r-158v Enkel verhoren. Geen vonnis gevonden.
- 3° Boek 2 105v 24.12.83 25 jaar verbannen uit alle Spaanse landen;
- 4° Boek 2 105v 24.12.83 25 jaar verbannen uit alle Spaanse landen.
- 5° Boek 2 129v 19.10.86 galg;
- 6° Boek 2 128r 28.09.86 galg;
- 7° Boek 4 185r 30.03.97 levenslang verbannen uit alle Spaanse landen;
- 8° Boek 4 195r 4.04.99 levenslang verbannen uit de (Zuidelijke) Nederlanden;
- 9° Boek 4 199r 6.03.97 in kokende olie geworpen;
- 10° Boek 4 205v 11.09.00 galg;
- 11° Boek 4 206v 11.09.00 galg;
- 12° Boek 4 214r 6.09.03 galg;
- 13° Boek 4 227r 15.09.14 levenslang verbannen uit alle landen van de Oostenrijkse keizer.

Het waren bijna altijd werkloze soldaten die zich hieraan waagden, want geen oorlog en dus geen inkomen. Het laatste vonnis waarin iemand veroordeeld werd wegens muntvervalsing is gedateerd op 15 september 1714. De aanhouding gebeurde op 29 juli 1714, dus kort na de Vrede van Utrecht. In de periode nadien, tot september 1723 vonden we geen enkel geval van muntvervalsing. Afgerond kunnen we hier de Vrede van Utrecht als een keerpunt bestempelen. Dit heeft volgens ons niets te maken met de ideeën van de Verlichting.

De auteur Gilbert Rogiers
 Lic. Wiskunde - Lic. Pers- en Communicatiewetenschappen
 gilbert.rogiers@skynet.be